

THE INCOMES OF ECOLOGICAL FARMS IN FUNCTIONAL REGIONS OF RURAL AREAS IN LOWER SILESIA

Summary

In 2008 in Lower Silesia there were registered 879 ecological farms, out of which 11,7% farms located in I functional region of rural areas. 12,6% in II region, 46,8% in III, 17,6% in IV and 11,3% in V functional region. Investigation regarding incomes involved 39 ecological farms, which constituted 4% of general population. The farms were divided according to the following area groups: to 9,99 ha, 10,00 – 29,99 ha, 30,00 – 49,99 ha and over 50,00 ha. Selection of farms in particular regions and area groups was done due to purposive - random method. Average farm size amounted 50,43 ha, while leasehold covered about 50% of farm area. Diversification of farm areas ranged from 2,2 ha to 266,4 ha. Among ecological farms subjected to examination 84,6% were the holders of ecological farm certificate, while the remaining 15,4% were in the course of their transformation. Incomes obtained from 1 ha varied considerably, ranging from 295 to 2559 zł/ha. Within incomes structure, agricultural production subsidies amounted from 11,6% to 36,8%, depending on farm size and average value for the whole examined sample was 25,5%. 35,9% of farmers involved in investigation stated that ecological production subsidies were sufficient, while the remaining group (64,1%) estimated that subsidies were too low and they proposed from 40 to 400% higher sums than the current ones

PRZYCHODY GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH W REGIONACH FUNKcjONALNYCH OBSZARÓW WIEJSKICH DOLNEGO ŚLĄSKA

Streszczenie

W 2008 r. na Dolnym Śląsku zarejestrowanych było 879 gospodarstw ekologicznych, z czego 11,7% gospodarstw położonych było w I regionie funkcjonalnym obszarów wiejskich, 12,6% w II, 46,8% w III, 17,6% w IV i 11,3% w V. Badaniami dotyczącymi dochodów objęto 39 gospodarstw ekologicznych, co stanowiło 4% populacji generalnej. Gospodarstwa podzielono według grup obszarowych: do 9,99 ha, 10,00 – 29,99 ha, 30,00 – 49,99 ha i powyżej 50,00 ha. Doboru gospodarstw w regionach i grupach obszarowych dokonano za pomocą metody celowo-losowej. Średnia wielkość gospodarstwa wynosiła 50,43 ha, a grunty dzierżawione stanowiły ok. 50% powierzchni gospodarstwa. Zróżnicowanie powierzchni gospodarstw wahało się od 2,2 ha do 266,4 ha. Gospodarstwa ekologiczne przyjęte do badań w 84,6% posiadały certyfikat gospodarstwa ekologicznego, a pozostałe 15,4% było w okresie przestawiania. Uzyskane przychody z 1 ha były zróżnicowane i wahały się od 295 do 2559 zł/ha. W strukturze przychodów dopłaty do produkcji stanowiły od 11,6% do 36,8% w zależności od wielkości gospodarstwa, a średnio dla całej próby badawczej wynosiły 25,5%. Dopłaty do produkcji ekologicznej badani rolnicy określili w 35,9% jako wystarczające, a pozostali (64,1%) za zbyt małe i proponowali by były one od 40 do 400% wyższe niż są obecnie.

1. Wstęp

Na Dolnym Śląsku działalność rolniczą prowadzi 109,8 tys. gospodarstw i stanowi to 4,6% gospodarstw kraju. Według kryterium udziału w rynku i wielkości ekonomicznej ESU [3] zaklasyfikował gospodarstwa do trzech grup: rynkowe, samozaopatrzeniowe i rynku rolnego. Gospodarstw rynkowych na Dolnym Śląsku jest 67,9%, samozaopatrzeniowych 32,1% i rynku lokalnego 18,7%. Gospodarstwa te użytkują odpowiednio 93,5%, 6,5% i 18,1% na powierzchni 754,7 tys. ha. Gospodarstwa rynkowe i samozaopatrzeniowe stanowiły ogół gospodarstw, a rynku lokalnego to grupa nierozłączna i odgrywa ona specyficzną rolę w tworzeniu więzi między rolnikami a konsumentami z miasta w utrzymaniu targowisk. Na Dolnym Śląsku gospodarstw do 4 ESU jest 84,8%, 6,3% do 4-8 ESU, od 8 do 16 ESU 4,9% i 4% > 16 ESU. Powierzchnia obszarów wiejskich Dolnego Śląska wynosi 1774861 ha i stanowi to 89% ogólnej powierzchni województwa, która wynosi 19948 km². W użytkowaniu gruntów na Dolnym Śląsku użytki rolne zajmują 1 211 357 ha, a powierzchnia lasów w 2008 r. wynosiła

581 171 ha i stanowiły one 29,1% powierzchni ogólnej województwa. Województwo dolnośląskie powstało w 1999 r. z połączenia województw: jeleniogórskiego, legnickiego, wałbrzyskiego i wrocławskiego. Administracyjnie Dolny Śląsk obejmuje 26 powiatów ziemskich oraz 133 gminy wiejskie i miejsko-wiejskie (stanowiły 78,81%) oraz gminy miejskie (stanowiły 21,3%). Dolny Śląsk został podzielony na 5 regionów funkcjonalnych obszarów wiejskich, dla których to wytyczono główne i szczegółowe cele. Dla województwa dolnośląskiego celem głównym było [2]:

- 1) Podniesienie poziomu życia ludności wiejskiej,
- 2) Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

Cele szczegółowe sformułowano w czterech punktach:

- 1) Podniesienie poziomu wykształcenia ludności wiejskiej,
- 2) Zwiększenie kompetencji i doskonalenie organizacji jednostek obszarów wiejskich,
- 3) Likwidacja zagrożeń i poprawa stanu środowiska przyrodniczego,
- 4) Modernizacja i rozwój infrastruktury

Dla pięciu regionów cele główne i szczegółowe są następujące:

- Region I – intensywnego rolnictwa (środkowa części województwa o dobrych glebach i niskiej lesistości)

Cel główny: Modernizacja kompleksu gospodarki żywnościowej

Cele szczegółowe:

- 1) Przekształcenie struktury agrarnej
- 2) Rozwój i modernizacja zabezpieczeń przeciwpowodziowych
- 3) Tworzenie warunków alternatywnych źródeł dochodu

- Region II – rolniczo-rekreacyjny (Dolina Baryczy, północna część województwa)

Cel główny: Rozwój turystyki i rekreacji

Cele szczegółowe:

- 1) Ochrona środowiska przyrodniczego
- 2) Modernizacja rolnictwa
- 3) Rozwój alternatywnych źródeł utrzymania ludności

- Region III – przemysłowo-rekreacyjno-turystyczny (południowa część województwa, bogata krajobrazowo o dużej lesistości)

Cel główny: Kształtowanie krajobrazu przyrodniczego

Cele szczegółowe:

- 1) Rozwój gospodarki leśnej
- 2) Modernizacja i rozwój infrastruktury technicznej
- 3) Modernizacja rolnictwa
- 4) Rozwój i modernizacja funkcji rekreacyjno-turystycznej i leczniczo-uzdrowiskowej

- Region IV – rolniczo-przemysłowy (północno-zachodnia część województwa z powiatami: Legnica, Lubin, Polkowice i Głogów; obszarowo najmniejszy obszar, ale z dobrze rozwiniętym przemysłem wydobywczym i hutniczym)

Cel główny: Podniesienie dochodu ludności wiejskiej

Cele szczegółowe:

- 1) Przekształcenie struktury agrarnej
- 2) Likwidacja monokultury przemysłowej poprzez rozwój funkcji pozarolniczych niezwiązanych z wydobywaniem i przetwórstwem miedzi oraz funkcji obsługi kompleksu gospodarki żywnościowej
- 3) Poprawa stanu środowiska przyrodniczego

- Region V – rolniczo-przemysłowy (północno-zachodnia część województwa z powiatami: Legnica, Lubin, Polkowice i Głogów; obszarowo najmniejszy, ale z dobrze rozwiniętym przemysłem wydobywczym i hutniczym)

Cel główny: Odbudowa krajobrazu przyrodniczego

Cele szczegółowe:

- 1) Modernizacja rolnictwa
- 2) Rozwój gospodarki leśnej
- 3) Rozwój funkcji pozarolniczych

- 4) Poprawa stanu środowiska.

Grunty Dolnego Śląska w 58,3% są w dyspozycji sektora publicznego, a pozostałe stanowią własność sektora prywatnego. Grunty sektora publicznego są we władaniu PGL (Państwowe Gospodarstwa Leśne) 51,4%, Agencji Nieruchomości Rolnej 32,9%, gospodarki komunalnej 6,3% oraz 9,4%, pozostali właściciele. Grunty sektora prywatnego zdominowane są przez gospodarstwa rolne, które dysponują 34% powierzchni obszarów wiejskich i ok. 82% powierzchni sektora prywatnego.

Bogate walory klimatyczno-przyrodniczo-krajobrazowe i urozmaicone warunki glebowe predysponują Dolny Śląsk do zaliczenia tego regionu do najcenniejszych pod względem zasobów środowiska obszarów Polski. Około 22% powierzchni województwa objęte jest ochroną prawną i są to cenne przyrodniczo obszary, na których nie można rozwijać intensywnego rolnictwa. Dlatego też rozwój rolnictwa ekologicznego na tych terenach staje się korzystną alternatywą rozwoju tego kierunku, przyjaznego dla środowiska. Rolnictwo ekologiczne to takie, które oparte jest na naturalnych metodach produkcji, w którym nie stosuje się nawozów mineralnych, chemii pestycydowej (środków ochrony roślin), dodatków syntetycznych do pasz oraz organizmów GMO.

W tab. 1 przedstawiono liczbę oraz dynamikę wzrostu gospodarstw ekologicznych w Polsce i na Dolnym Śląsku. Tempo wzrostu gospodarstw ekologicznych w Polsce opisuje równanie $y=15723,2x-3096,5$ oraz współczynnik $R^2=88\%$, z którego wynika, że średnioroczne tempo wzrostu liczby gospodarstw w latach 1999-2008 w Polsce wynosiło 1572 jednostki, a na Dolnym Śląsku wzrost w tym samym okresie wynosił 93 ($y=92,5x-218,8$; $R^2=87\%$). Badany okres charakteryzował prawie dwudziestosiedmiokrotny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych w Polsce, a na Dolnym Śląsku pięćdziesięciopięciokrotny. Największą dynamiką wzrostu charakteryzowały się lata 2004 i 2005 (po przystąpieniu Polski do UE). Wskaźniki dynamiki gospodarstw ekologicznych dla Dolnego Śląska w porównaniu ze średnimi dla Polski były wyraźnie korzystniejsze.

Najwięcej gospodarstw ekologicznych na Dolnym Śląsku znajduje się w III regionie przemysłowo-rekreacyjno-turystycznym na terenach powiatów: Kłodzko, Jelenia Góra, Kamienna Góra i Wałbrzych. Województwo dolnośląskie zajmuje 5 miejsce pod względem powierzchni i 9 pozycję pod względem liczby gospodarstw ekologicznych. Struktura obszarowa wielkości gospodarstw została przedstawiona w tab. 2, w której Dolny Śląsk porównano z Polską.

Tab. 1. Dynamika liczby gospodarstw ekologicznych
Table 1. The dynamics of the number of ecological farms

Rok	Polska		Dolny Śląsk		Średnia pow. gospodarstwa ekologicznego	
	liczba	dynamika (1999 r.=100%)	liczba	dynamika (1999 r.=100%)	Polska	Dolny Śląsk
1999	555	100	16	100	12,6	56,2
2000	1419	256	33	206	8,7	50,2
2001	1781	321	54	338	21,7	61,4
2002	1977	356	82	513	22,1	50,9
2003	2286	416	110	688	22,8	55,8
2004	3760	677	197	1231	22,0	40,1
2005	7182	1294	396	2475	23,2	35,8
2006	9187	1655	481	3006	24,6	36,1
2007	11870	2139	652	4075	24,2	32,7
2008	14896	2682	879	5494	21,1	32,3

Tab. 2. Struktura powierzchni gospodarstw ekologicznych według grup obszarowych
 Table 2. The surface structure of ecological farms by area groups

Rok	Grupy obszarowe (ha)							
	do 9,99		10,00 – 29,99		30,00 – 49,99		> 50,00	
	Polska	Dolny Śląsk	Polska	Dolny Śląsk	Polska	Dolny Śląsk	Polska	Dolny Śląsk
2006	53	27	21	24	14	28	12	21
2007	53	31	19	23	15	34	13	12
2008	60	38	18	20	13	23	9	18

Zarówno w Polsce, jak i na Dolnym Śląsku, najwięcej gospodarstw znajduje się w grupie obszarowej do 9,99 ha, przy czym na Dolnym Śląsku gospodarstw tych w strukturze jest o połowę mniej. Grupa obszarowa od 10 do 29,99 ha w strukturze ma podobną tendencję. Następna grupa od 30,00 do 49,99 ha na Dolnym Śląsku ma dwukrotnie wyższy wskaźnik w porównaniu do Polski. W ostatniej grupie powyżej 50,00 ha zauważa się spadek wskaźników w strukturze, a wyższe wskaźniki uzyskał Dolny Śląsk. Średnia powierzchnia gospodarstwa ekologicznego na Dolnym Śląsku była wyższa niż w kraju, a użytkowanie gruntów charakteryzował duży udział trwałych użytków zielonych (TUZ).

Celem badań była analiza przychodów gospodarstw ekologicznych w regionach funkcjonalnych obszarów wiejskich Dolnego Śląska.

2. Metody zbierania i opracowania materiałów badawczych

W roku 2008 do badań w sposób celowo-losowy wybrano 39 gospodarstw ekologicznych z woj. dolnośląskiego znajdujących się w czterech regionach funkcjonalnego zagospodarowania obszarów wiejskich (I, II, III i V), (tab. 3 i 4).

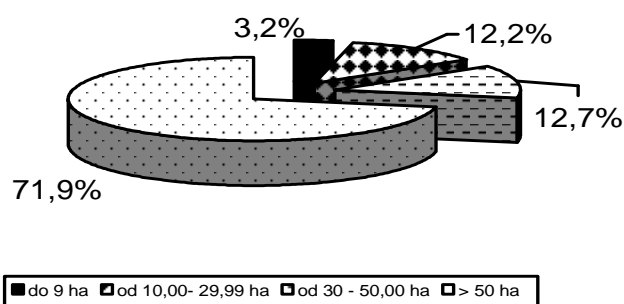
Tab. 3. Gospodarstwa przyjęte do badań
 Table 3. Number of farms adopted to the research

Region	Grupy obszarowe (ha)				Razem
	do 9,99	10,00 – 29,99	30,00 – 50,00	> 50,00	
I	1	-	-	-	1
II	1	4	-	1	6
III	3	4	4	3	14
IV	-	-	-	-	-
V	6	6	2	4	18
Razem	11	14	6	8	39

Tab. 4. Powierzchnia badanych gospodarstw ekologicznych wg regionów funkcjonalnych Dolnego Śląska i grup obszarowych
 Table 4. The area of surveyed farms by functional regions of Lower Silesia and area groups

Region funkcjonalny	Powierzchnia gospodarstw ekologicznych wg grupy obszarowej (ha)				Powierzchnia (ha)	
	do 9,99	10,00 – 29,99	30,00 – 49,99	> 50	razem	średnia
I	2,2	-	-	-	2,2	2,2
II	6,1	68,22	-	50,44	124,76	20,79
III	16,95	63,49	156,82	477,4	714,66	51,05
IV	-	-	-	-	-	-
V	38,45	107,9	93,77	885,22	1125,34	63,52
Razem	63,7	239,61	250,59	1413,06	1966,96	x
Średnia	5,79	17,12	41,77	176,63	x	50,43

Próba badawcza liczyła 4,4% populacji gospodarstw Dolnego Śląska. Gospodarstwa wzięte do badań użytkowały 1966,96 ha. Strukturę powierzchni gospodarstw ekologicznych według grup obszarowych obrazuje rys. 1.

Rys. 1. Struktura obszarowa gospodarstw ekologicznych przyjętych do badań

Fig. 1. The area structure adopted for the ecological farming research

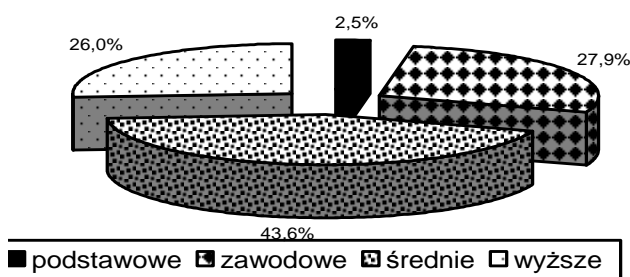
Materiał badawczy uzyskano za pomocą kwestionariusza – ankiety. Ankieta ta zawierała 42 pytania zarówno otwarte jak i zamknięte. Zagadnienia badawcze poruszane w ankiecie podzielić można na kilka podgrup. Pierwsza dotyczyła warunków produkcji i struktury organizacji gospodarstwa, druga grupa związana była z produkcją ekologiczną, trzecia grupa pytań dotyczyła edukacji i kwalifikacji producentów, czwarta oceny ekonomicznej systemu produkcji ekologicznej i ostatnia grupa pytań związana była z rynkiem produktów ekologicznych.

Zebrany materiał badawczy opracowano następującymi metodami:

- analizy porównawczej pionowej i poziomej,
- analizy syntetycznej I⁰ B. Kopcia [1],
- metodami statystycznymi.

3. Wyniki badań

Właścicielami gospodarstw ekologicznych byli rolnicy, których średni wiek wynosił 41 lat, a rozpiętość wieku oscylowała od 26 do 66 lat, a ich poziom wykształcenia i tym samym przygotowanie do produkowania żywności ekologicznej jest dobre – 69,6% z nich posiada wykształcenie wyższe i średnie (rys. 2).

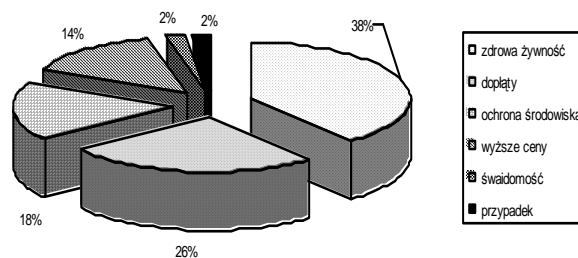
Rys. 2. Struktura wykształcenia
Fig. 2. The structure of education

Zasoby siły roboczej wyrażone za pomocą pełnozatrudnionego robotnika na 100 ha (RP) było w badanych gospodarstwach bardzo zróżnicowane w badanych grupach obszarowych i wahało się od 1,95 do 33,4 RP na 100 ha. W miarę wzrastania powierzchni gospodarstwa spadało obciążenie RP.

Przestawienie gospodarstwa na produkcję ekologiczną poparte było argumentami, które przedstawiono na rys. 3. Pośród argumentów na pierwszym miejscu znalazł się argument produkcji „zdrowej” żywności, na drugim miejscu dopłaty, następnie ochrona środowiska i uzyskanie wyższych cen za produkty ekologiczne.

Przestawianie się na produkcję ekologiczną w badanej grupie rozpoczęło się od 1990 r., a najwięcej producentów przestawilo się na ten system produkcji po 2004 r.

Jedną z form marketingowych produktów ekologicznych są różnego rodzaju imprezy ekologiczne (jarmarki, pokazy, szkolenia, konferencje). Z tej formy reklamy korzystało 69,2% producentów ekologicznych, a pozostali nie wykazywali zainteresowania tą formą reklamy swoich produktów.

Rys. 3. Struktura argumentów przemawiających za produkcją ekologiczną
Fig. 3. The structure of the arguments for ecological production

Struktura użytkowania ziemi analizowanych gospodarstw z podziałem na regiony i grupy obszarowe została przedstawiona w tab. 5. Cechą charakterystyczną gospodarstw ekologicznych był wysoki udział użytków zielonych, średnio stanowiły od 31 do 68,4% powierzchni gospodarstwa z rozpiętością od 0 do 100%. Na szczególną uwagę zasługuje odsetki użytków ekologicznych, które w grupie obszarowej do 9,99 ha stanowił 5,6%, w następnej 4,3%, w grupie 30-49,99 ha 8,8% i w grupie powyżej 50 ha stanowił on 2,5% powierzchni ogólnej.

Struktura organizacyjna określona za pomocą syntetycznego wskaźnika organizacji, jakim jest system gospodarczy określona została w gospodarstwach ekologicznych jako rośliny (R) wielostronny, ekstensywny. W strukturze zasiewów dominują zboża, a szczególnie orkisz i gryka, uprawy warzywne, takie jak: dynia, ogórki, marchew, wieloletnie krzewy, owoce i truskawki. W produkcji zwierzęcej obsada zwierząt na 100 ha UR w miarę zwiększania powierzchni gospodarstwa malała. Największą obsadę zwierząt posiadały gospodarstwa od 10 do 29,99 ha, która wynosiła 26,6 SD/100 ha UR, a najniższą, bo zaledwie 0,9 SD/100 ha gospodarstwa powyżej 50 ha. Bez inwentarza żywego było 7 gospodarstw i stanowiło to 17,9% próby.

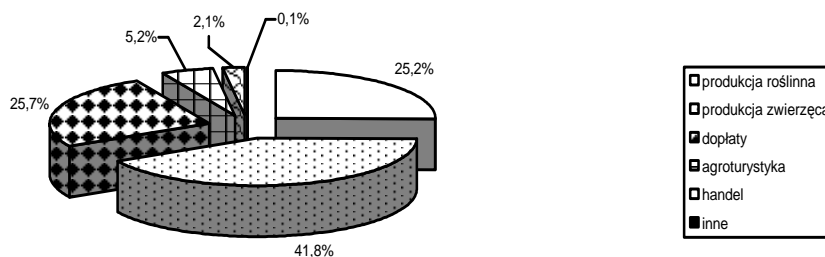
Przychody pieniężne w badanych gospodarstwach w regionach i grupach obszarowych przedstawia tab. 6, rys. 4.

Tab. 5. Struktura użytkowania ziemi (%)
Table 5. The structure of land use (%)

Rejon	Wyszczególnienie	Grupy obszarowe																						
		Do 9,99 ha				10,00 – 29,99 ha				30,00 – 49,99 ha				> 50 ha										
		Średnia powierzchnia (ha)	GO	UZ	Lasy	Użytki ekologiczne	Średnia powierzchnia (ha)	GO	UZ	Lasy	Użytki ekologiczne	Średnia powierzchnia (ha)	GO	UZ	Lasy	Użytki ekologiczne	Średnia powierzchnia (ha)	GO	UZ	Lasy	Użytki ekologiczne			
I	Śred.	2,2	27,3	72,7	0	0																		
	Min	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Max	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
II	Śred.	6,1	17,0	63,8	0	19,2	17,1	67,2	24,1	1,1	7,6	-	-	-	-	50,4	67,4	32,6	0,0	0,0				
	Min	x	x	x	x	x	10,5					x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Max	x	x	x	x	x	26,0			7,4		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
III	Śred.	5,7	17,8	80,6	0	1,6	15,9	23,4	75,0	1,0	0,6	39,2	17,5	72,7	1,9	7,9	159,1	1,6	94,7	2,4	1,3			
	Min	3,3	0	60,9	0	0	13,7	0	54,2	0	0	30,6	1,2	50,1	0	0,8	114,5	0	93,6	1	0			
	Max	8,8	39,1	100	0	3,0	18,2	45,8	100	4,1	1,1	47,2	49,9	98,8	5,0	27,9	224,9	6,4	100	3,3	1,7			
V	Śred.	6,4	55,6	38,6	0,5	5,5	18,0	81,9	11,7	1,9	4,5	46,9	28,6	61,2	0	10,2	221,3	49,6	43,1	4,0	3,3			
	Min	3,35	25,9	7,1	0	0	10,5	56,1	0	0	45,2	45,2	20,5	61,0	0	5,0	51,2	3,2	26,4	0	0,2			
	Max	8,4	92,9	74,1	2,6	41,8	26,2	10,0	43,9	6,6	9,4	48,6	98,1	79,5	0	10,2	266,5	73,6	96,8	30,1	28,0			
Razem	Śred.	5,79	41,2	52,9	0,3	5,6	17,1	63,3	31,0	1,4	4,3	41,8	24,6	68,4	1,2	8,8	176,6	40,0	54,2	3,3	2,5			
	Min	2,2	0	7,1	0	0	10,5	0	0	0	0	30,6	1,2	50,1	0	0,8	50,4	0	26,4	0	0			
	Max	8,84	92,9	100,0	2,6	41,8	26,2	100,0	100,0	7,4	18,2	48,5	49,9	98,8	5,0	27,9	266,4	67,4	100,0	30,1	28,0			

Tab. 6. Przychody pieniężne gospodarstw ekologicznych (zł/ha) i struktura
 Table 6. The income of ecological farms (zł / ha) and structure

Grupa obszarowa	Wyszczególnienie	Przychody						razem
		produkcja		pozostałe dochody				
		roślinna	zwierzęca	agroturystyka	dopłaty	handel	inne	
do 9,99 ha	Region I							
	Przychody (zł/1 ha UR)				775			775
	%				100,0			100,0
	Region II							
	Przychody (zł/1 ha UR)	1311	656		592			2560
	%	51,2	25,6		23,1			100,0
	Region III							
	Przychody (zł/1 ha UR)	150	714		224			1088
	%	13,8	65,6		20,6			100,0
	Region V							
	Przychody (zł/1 ha UR)	413	120	544	137	138		1352
	%	30,6	8,9	40,2	10,1	10,2		100,0
	Razem	Przychody (zł/1 ha UR)	415	325	328	226	83	1377
		%	30,1	23,6	23,8	16,4	6,0	100,0
10,00 ha - 29,99 ha	Region I							
	Przychody (zł/1 ha UR)							
	%							
	Region II							
	Przychody (zł/1 ha UR)	59	1816	15	222			2112
	%	2,8	86,0	0,7	10,5			100,0
	Region III							
	Przychody (zł/1 ha UR)	385	1128		175			1689
	%	22,8	66,8		10,4			100,0
	Region V							
	Przychody (zł/1 ha UR)	312	453	77	155	78	9	1085
	%	28,8	41,8	7,1	14,3	7,2	0,9	100,0
	Razem	Przychody (zł/1 ha UR)	259	1020	39	179	35	1536
		%	16,9	66,4	2,5	11,7	2,3	100,0
30,00 ha - 49,99 ha	Region I							
	Przychody (zł/1 ha UR)							
	%							
	Region II							
	Przychody (zł/1 ha UR)							
	%							
	Region III							
	Przychody (zł/1 ha UR)	38	498	255	159			950
	%	4,0	52,4	26,9	16,7			100,0
	Region V							
	Przychody (zł/1 ha UR)	53	670		340			1063
	%	5,0	63,0		32,0			100,0
	Razem	Przychody (zł/1 ha UR)	44	562	160	227		992
		%	4,4	56,6	16,1	22,8		100,0
pow. 50 ha	Region I							
	Przychody (zł/1 ha UR)							
	%							
	Region II							
	Przychody (zł/1 ha UR)	1289	0	0	846			2134
	%	60,4			39,6			100,0
	Region III							
	Przychody (zł/1 ha UR)	290	160	0	90	48		587
	%	49,3	27,2		15,3	8,1		100,0
	Region V							
	Przychody (zł/1 ha UR)	37	85		173			295
	%	12,6	28,8		58,6			100,0
	Razem	Przychody (zł/1 ha UR)	167	107		169	16	460
		%	36,4	23,3		36,8	3,5	100,0
Ogółem	Przychody (zł/1 ha UR)	171	284	36	174	18	683	
	%	25,0	41,5	5,2	25,5	2,7	100,0	

Rys. 4. Struktura przychodów w gospodarstwach ekologicznych
Fig. 4. The income structure of ecological farms

Struktura przychodów w grupie obszarowej do 9,99 ha jest bardzo specyficzna, gdyż 13,8% stanowią przychody z agroturystyki i 6% z handlu, są to alternatywne źródła przychodów. Dopłaty obszarowe i do produkcji ekologicznej wynoszą 16,4%. W grupie obszarowej od 10,00 do 29,99 ha największy udział w przychodach ma sprzedaż produkcji rolniczej, wynosząca 83,1% z czego produkcja zwierzęca stanowi 80% produkcji rolniczej. Dopłaty w tej grupie obszarowej stanowią zaledwie 11,6%. W grupie obszarowej od 30,00 ha do 49,99 ha w strukturze przychodów sprzedaż produkcji zwierzęcej stanowi 56,6%, dopłaty 22,8%, 16,1%, to agroturystyka i zaledwie 4,4% to sprzedaż produkcji roślinnej. W ostatniej grupie obszarowej dopłaty stanowiły 36,8% i prawie tyleż samo sprzedaż produkcji rolniczej, a sprzedaż produktów pochodzenia zwierzęcego wynosiła 23,3%.

Przychody pieniężne w zł/ha w regionach jak i grupach obszarowych zaprezentowano w tab. 7.

Tab. 7. Przychody na 1 ha UR
Table 7. The income per 1 ha

Region	Grupy obszarowe (ha)				Średnio
	do 9,99	10,00 – 29,99	30,00 – 49,99	> 50	
I	775	-	-	-	775
II	2559	2111	-	2134	2142
III	1089	1531	950	587	762
V	1351	1085	1063	295	471
Razem:	1376	1491	992	459	683,0

Średnio dla całej badanej próby przychody z 1 ha wynosiły w 2008 r. 683 zł. Najwyższe przychody uzyskano w grupach obszarowych do 9,99 ha i od 10 do 29,99 ha, a najniższe w gospodarstwach powyżej 50 ha. Najwyższe przychody producenci ekologiczni otrzymali w regionie II (Dolina Baryczy). W regionie tym średnia powierzchnia gospodarstwa wynosiła 20,79 ha. Najniższe przychody rolnicy otrzymywali w regionie V i grupie obszarowej powyżej 50 ha. Średnia powierzchnia gospodarstwa w tej grupie wynosiła 176 ha, grunty orne stanowiły 40%, a użytki 54,2%.

Udział dopłat w strukturze przychodów pieniężnych wynosił dla badanej populacji 25,5%, a rozpiętość tej cechy wahała się od 13,4 do 100%. Jedno gospodarstwo spośród badanych w przychodach wykazywało tylko dopłaty. Badani producenci ekologiczni zapytani o satysfakcjonującą wysokość dopłat w 64,1% odpowiedzieli, że dopłaty są za niskie, a 35,9%, że wystarczające. Według rolników dopłaty do produkcji ekologicznej i obszarowe powinny być od 40 do 400% wyższe niż były w 2008 r.

Możliwości zwiększenia przychodów z produkcji ekologicznej badani rolnicy upatrują w przynależności do grup pro-

ducenckich. Tylko 7 rolników należy do tej grupy, a 9 rozważa możliwość przystąpienia.

W strukturze dopłat do produkcji ekologicznej zarówno w regionach jak i w grupach obszarowych przewyższają dopłaty obszarowe (tab. 8).

Rolnictwo ekologiczne jest wspierane w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 poprzez działanie: „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” oraz w ramach Programu rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 realizując działanie „Program rolnośrodowiskowy”. Działanie to, przewiduje dofinansowanie do rolnictwa ekologicznego realizując Pakiet 2 – Rolnictwo ekologiczne. Pakiet obejmuje gospodarstwa przedstawiające się na produkcję metodami ekologicznymi i gospodarstwa ekologiczne posiadające ważny certyfikat wydany przez upoważnioną jednostkę certyfikującą, zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym. Rolnik może ubiegać się o płatność rolnośrodowiskowej, jeżeli:

- posiada numer identyfikacyjny nadany przez ARiMR,
- jest właścicielem lub dzierżawcą gruntów rolnych co najmniej w czasie trwania zobowiązania (5 lat) o powierzchni co najmniej 1 ha użytków rolnych,
- posiada certyfikat zgodności, lub dokument poświadczający, że gospodarstwo jest objęte planem kontroli,
- złoży wniosek o przyznanie płatności rolnośrodowiskowej w terminie od 15 marca do 15 maja w każdym roku realizacji programu,
- posiada plan rolnośrodowiskowy, sporządzony na okres 5 lat przez doradcę rolnośrodowiskowego,
- zobowiąże się do uczestniczenia w programie przez okres 5 lat oraz do realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego, obejmującego wymogi wykraczające ponad podstawowe wymagania, w ramach określonych pakietów i ich wariantów zgodnie z planem działalności rolnośrodowiskowej,
- zobowiąże się do przestrzegania podstawowych wymagań, które muszą być przestrzegane przy prowadzeniu działalności rolniczej, związane w szczególności z ochroną środowiska.

Podstawowe wymagania dla Programu rolnośrodowiskowego obejmują:

1. Normy i wymogi określone w przepisach o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego.
2. Minimalne wymogi dotyczące stosowania nawozów i środków ochrony roślin, o których mowa w art. 3 akapit pierwszy rozporządzenia wymienionego w §2 ust. 1 pkt 3, zwanego dalej „rozporządzeniem nr 1698/2005”, wymienione w załączniku nr 2 do rozporządzenia.
3. Inne odpowiednie wymogi obowiązkowe, o których mowa w art. 39 ust. 3 akapit pierwszy rozporządzenia nr 1698/2005, wymienione w załączniku nr 2 do rozporządzenia.

Tab. 8. Struktura dopłat (%)
Table 8. The structure of subsidies (%)

Region	Grupy obszarowe (ha)								Razem	
	do 9,99		10,00 – 29,99		30,00 – 49,99		> 50			
	Dopłaty (%)								obszaro- rowe	ekolo- giczne
	obszaro- we	ekolo- giczne	obszaro- we	ekolo- giczne	obszaro- we	ekolo- giczne	obszaro- we	ekolo- giczne		
I	35,4	64,6	-	-	-	-	-	-	35,4	64,6
II	50,0	50,0	33,9	66,1	-	-	35,3	64,7	24,7	75,3
III	44,3	55,7	43,4	56,6	48,6	51,4	50,0	50,0	48,9	51,1
IV	36,6	63,4	30,6	69,4	43,4	56,6	31,4	68,6	33,3	66,7
$\bar{x}$	41,8	58,2	35,1	64,9	45,7	54,3	37,3	62,7	37,0	63,0

Tab. 9. Płatność za pakiet z Rolnictwo ekologiczne w ramach PROW na lata 2007-2013
Table 9. Payment for a package of ecological agriculture in the RDP for 2007-2013

Warianty	Pakiety i ich opcje	Wysokość płatności rolnośrodowiskowej zł/ha
2.1	Uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności)	790
2.2	Uprawy rolnicze w okresie przestawiania	840
2.3	Trwałe użytki zielone (z certyfikatem zgodności)	260
2.4	Trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania)	330
2.5	Uprawy warzywnicze (z certyfikatem zgodności)	1300
2.6	Uprawy warzywnicze (w okresie przestawiania)	1550
2.7	Uprawy roślin zielarskich (z certyfikatem zgodności)	1050
2.8	Uprawy zielarskie (w okresie przestawiania)	1150
2.9	Uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności)	1540
2.10	Uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania)	1800
2.11	Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności)	650
2.12	Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania)	800

Wysokość wsparcia (tab. 9) uzależniona jest od wielkości powierzchni objętej wsparciem i ulega zmniejszeniu za powierzchnię powyżej 100 ha i wynosi:

- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię od 100,01 do 200 ha,
- 10% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 200 ha.

Wymogi pakietu 2 – Rolnictwo ekologiczne:

- W przypadku realizacji wariantu: 2.1. Uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności), 2.2. Uprawy rolnicze (w okresie przestawiania), 2.3. Trwałe użytki zielone (z certyfikatem zgodności), 2.4. Trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania), 2.5. Uprawy warzywnicze (z certyfikatem zgodności), 2.6. Uprawy warzywnicze (w okresie przestawiania), 2.7. Uprawy zielarskie (z certyfikatem zgodności), 2.8. Uprawy zielarskie w okresie przestawiania) – przeznaczenie plonu na pasze, do bezpośredniego spożycia przez ludzi, do przetwórstwa, kompostowania lub przekazanie do innych gospodarstw.
- W przypadku wariantu 2.3. i 2.4. – koszenie lub wypasanie na trwałych użytkach zielonych w terminie określonym w planie działalności rolnośrodowiskowej oraz usunięcie lub złożenie w stogi ściętej biomasy w terminie 2 tygodnie po pokosie, a w uzasadnionych przypadkach w dłuższym terminie, niezwłocznie po ustaniu przyczyn ze względu, na które termin ten nie był przestrzegany.
- W przypadku realizacji wariantu: 2.9. Uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności), 2.10. Uprawy

sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania), 2.11. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności). 2.12. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania), należy przeznaczyć na paszę, do bezpośredniego spożycia przez ludzi lub do przetwórstwa. W sadzie należy również utrzymać minimalną obsadę drzew i krzewów.

- Materiał szkółkarski musi spełniać określone wymagania dotyczące wysokości i grubości elitarnego i kwalifikowanego materiału szkółkarskiego, określone dla drzewek owocowych w przepisach w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących wytwarzania oraz jakości materiału siewnego. W przypadku uprawianych krzewów, materiał szkółkarski musi być ukorzeniony i spełniać wymagania dotyczące średnicy elitarnego i kwalifikowanego materiału szkółkarskiego, określone dla krzewów jagodowych w przepisach w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących wytwarzania oraz jakości materiału siewnego.

- Bez względu na wariant realizowany w ramach pakietu rolnictwo ekologiczne należy pamiętać o obowiązku zachowania na terenie gospodarstwa powierzchni trwałych użytków zielonych oraz elementów krajobrazu nieużytkowanych rolniczo, a także o prowadzeniu produkcji rolnej zgodnie z najlepszą wiedzą i kulturą rolną, przy zachowaniu należytej dbałości o stan fitosanitarny roślin i ochronę gleby.

W tab. 10 porównano stawki płatności dla programów rolnośrodowiskowych dla dwóch okresów.

Tab. 10. Wykaz wariantów rolnośrodowiskowych i porównanie stawek płatności w ramach programu rolnośrodowiskowego 2004-2006 i 2007-2013

Table 10. The list of options and comparison of the rates of payments under agri-environmental program 2004-2006 and 2007-2013

Pakiety rolnośrodowiskowe	Warianty rolnośrodowiskowe	Stawki płatności rolnośrodowiskowych	
		2007-2013	2004-2006
Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone	Wariant 1.1. Zrównoważony system gospodarowania	360 zł/ha	
Pakiet 2. rolnictwo ekologiczne	Wariant 2.1. Uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności)	790 zł/ha	
	Wariant 2.2. Uprawy rolnicze (w okresie przestawiania)	840 zł/ha w 1 i 2 roku	790 zł/ha w kolejnych latach
	Wariant 2.3. Trwałe użytki zielone (z certyfikatem zgodności)	260 zł/ha	
	Wariant 2.4. Trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania)	330 zł/ha w 1 i 2 roku	260 zł/ha w kolejnych latach
	Wariant 2.5. Uprawy warzywne (z certyfikatem)	1300 zł/ha	
	Wariant 2.6. Uprawy warzywne (w okresie przestawiania)	1550 zł/ha w 1 i 2 roku uprawy roślin wieloletnich – również w 3 roku	1300 zł/ha w kolejnych latach
	Wariant 2.7 Uprawy zielarskie (z certyfikatem zgodności)	1050 zł/ha	
	Wariant 2.8. Uprawy zielarskie (w okresie przestawiania)	1550 zł/ha w 1 i 2 roku uprawy roślin wieloletnich – również w 3 roku	1300 zł/ha w kolejnych latach
	Wariant 2.9. Uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności)	1540 zł/ha	
	Wariant 2.10. Uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania)	1800 zł/ha w 1, 2 i 3 roku	1540 zł/ha w kolejnych latach
	Wariant 2.11. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności)	650 zł/ha	
	Wariant 2.12. Pozostałe Uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania)	800 zł/ha w 1, 2 i 3 roku	650 zł/ha w kolejnych latach
Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone	Wariant 3.1. Ekstensywna gospodarka na łąkach i pastwiskach	500 zł/ha	
Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000	Wariant 4.1 Ochrona siedlisk lęgowych ptaków	12000 zł/ha	
	Wariant 4.2 Mechowiska	1200 zł/ha	
	Wariant 4.3 Szuwary wielkoturzycowe	800 zł/ha	
	Wariant 4.4 Łąki trzęślicowe i selernicowe	1200 zł/ha	
	Wariant 4.5 Murawy ciepłolubne	1200 zł/ha	
	Wariant 4.6 Półnaturalne łąki wilgotne	800 zł/ha	
	Wariant 4.7 Półnaturalne łąki świeże	800 zł/ha	
	Wariant 4.8 Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe	800 zł/ha	
	Wariant 4.9 Słonorośla	1190 zł/ha	
	Wariant 4.10 Użytki przyrodnicze	550 zł/ha	
Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000	Wariant 5.1 ochrona siedlisk lęgowych ptaków	1370 zł/ha	
	Wariant 5.2 Mechowiska	1390 zł/ha	
	Wariant 5.3. Szuwary wielkoturzycowe	910 zł/ha	
	Wariant 5.4 Łąki trzęślicowe I selernicowe	1390 zł/ha	
	Wariant 5.5 Murawy ciepłolubne	1380 zł/ha	
	Wariant 5.6 Półnaturalne łąki wilgotne	840 zł/ha	
	Wariant 5.7 Półnaturalne łąki świeże	840 zł/ha	
	Wariant 5.8 Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe	870 zł/ha	
	Wariant 5.9 Słonorośla	1190 zł/ha	
	Wariant 5.10 Użytki przyrodnicze	550 zł/ha	
Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	Wariant 6.1 Produkcja towarowa lokalnych odmian uprawnych	570 zł/ha	
	Wariant 6.2 Produkcja nasienna towarowa lokalnych odmian roślin uprawnych	8000 zł/ha	

	Wariant 6.3 Produkcja nasienna na zlecenie banku genów	4700 zł/ha	
	Wariant 6.4 Sady tradycyjne	2100 zł/ha	
Pakiet 7 Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	Wariant 7.1 Zachowanie lokalnych ras bydła	1140 zł/szt	
	Wariant 7.2 Zachowanie lokalnych ras koni	1500 zł/szt	
	Wariant 7.3 Zachowanie lokalnych ras owiec	320 zł/szt	
	Wariant 7.4 Zachowanie lokalnych ras świń	570 zł/szt	
Pakiet 8. Ochrona gleb i wód	Wariant 8.1 Wsiewki poplonowe	330 zł/ha	320 zł/ha
	Wariant 8.2 Międzyplon ozimy	420 zł/ha	570 zł/ha
	Wariant 8.3 Międzyplon ścierniskowy	400 zł/ha	520 zł/ha
Pakiet 9. Strefy buforowe	Wariant 9.1 Utrzymanie 2-metrowych stref buforowych	44 zł/mb	18-64 zł/mb
	Wariant 9.2 Utrzymanie 5-metrowych stref buforowych	110 zł/mb	
	Wariant 9.3 Utrzymanie 2-metrowych międz śródplonowych	40 zł/mb	
	Wariant 9.4 Utrzymanie 5-metrowych międz śródplonowych	100 zł/mb	

4. Podsumowanie i wnioski

Rolnictwo ekologiczne odgrywa istotną rolę w urzeczywistnieniu idei zrównoważonego rozwoju oraz realizacji celów polityki ekologicznej państwa. Uwarunkowania prawne obowiązujące w Polsce stanowią właściwe warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Istotnymi problemami tego rolnictwa są:

- zbyt słaba wiedza konsumentów na temat żywności ekologicznej,
- ograniczony dostęp do produktów rolnictwa ekologicznego,
- słabo rozwinięty system dystrybucji żywności ekologicznej,
- ceny żywności ekologicznej.

Przeprowadzone badania dotyczące producentów w gospodarstwach ekologicznych na Dolnym Śląsku wykazały duże zróżnicowanie struktury przychodów gospodarstw ekologicznych zarówno w grupach obszarowych, jak i regionach funkcjonalnych obszarów wiejskich. Badani producenci są dobrze przygotowani do prowadzenia gospo-

darstw systemem ekologicznym, a świadczy o tym ich wykształcenie i podnoszenie kwalifikacji. Głównymi argumentami przedstawiania się na produkcję ekologiczną była produkcja „zdrowej żywności” i uzyskiwane dopłaty. Producenci ci uważali, że dopłaty bezpośrednie jak i do produkcji ekologicznej są od 40 do 400% za małe. Poważnym problemem związanym z produktami ekologicznymi jest ich sprzedaż po zadawalających cenach.

5. Literatura

- [1] Kopeć B.: Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych (wybrane zagadnienia). Skrypt AR we Wrocławiu, 1983: 269, 283 ss.
- [2] Wojewódzki Program Rozwoju Sektora Rolno-Spożywczego. Prognoza Użytków Rolnych na Dolnym Śląsku, 2002.
- [3] Zegar J. S.: Struktura polskiego rolnictwa rodzimego pod koniec pierwszej dekady XI wieku. IERiGŻ- PIB. 2009: 207; 48 ss.

* Opracowano w ramach projektu badawczego finansowanego przez MNiSW pt.: „Ocena realizacji celu produkcyjno-ekonomicznego rolnictwa dolnośląskiego w warunkach zrównoważonego rozwoju”; NN 114, 207834.